

STEGET *före*

L E D A R D O K U M E N T

Hatten Förlag

Detta Ledardokument och övriga material som
behövs för att leda kursen finns tillgängliga på:

www.stegetfore.org

LEDARWEBBEN

>> För ledare >> Steg 3

KURSWEBBEN

>> För kursdeltagare >> Steg 3

Steget före 3, Ledardokument

© 2011, Iréne Johansson och Hatten Förlag

isbn 978-91-980515-2-0

Utveckling/innehåll: Iréne Johansson

Utprovning av material: Annika Westermark

Redaktör: Katarina Moen Lindberger

Grafisk form: Kristina Schollin-Borg

illustration/omslagsfoto: Kristina Schollin-Borg

Utgivare: Hatten Förlag

Produktionsstöd har erhållits från

Stiftelsen Sävstaholm

Teckenillustrationer från Ritade tecken,

Specialpedagogiska skolmyndigheten

www.stegetfore.org, www.hattenforlag.se

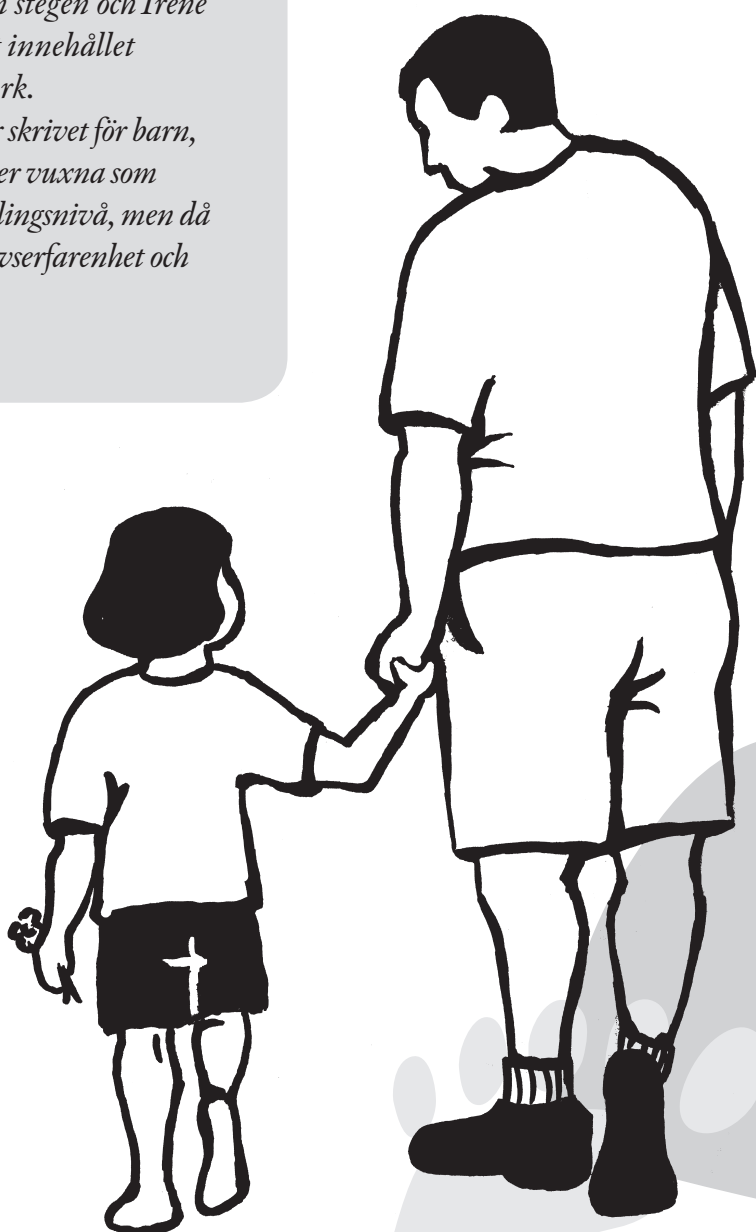
www.karlstadmodellen.se, www.iakm.se

Detta material skyddas enligt lagen om upphovsrätt.
Materialet är fritt att skriva ut från www.stegetfore.org och är fritt
att använda för att genomföra kurser och aktiviteter som följer de
grundläggande tankegångarna i Steget före av Iréne Johansson.
Delar av innehållet får inte plockas ur materialet och återanvändas
eller mångfaldigas i andra sammanhang som är fränkopplat sitt
ursprung i Steget före. Citera gärna innehållet, men ange källan.

STEGET *före*

... har växt fram som tanke hos Iréne Johansson inom ramen för Karlstadmodellen under många år. Hatten Förlag och Iréne Johansson sökte medel till att utveckla projektet och fick stöd från Stiftelsen Sävstaholm. 2009–2010 lades grunden till de fem stegen och Iréne Johansson utvecklade och provade ut innehållet tillsammans med Annika Westermarck.

Även om kursuplägget primärt är skrivet för barn, kan det givetvis användas för unga eller vuxna som befinner sig på denna språkliga utvecklingsnivå, men då måste kursmaterial anpassas till den livserfarenhet och den livssituation som de har.

STEGET *före* – ett kurskoncept för tecken- och språkträning

Steget före består av fem delkurser och kan ses som ett komplement till andra teckenkurser. Innehåll och pedagogik ligger inom ramen för Karlstadmodellens tankar kring språk, språkutveckling och språkträning.

Det överordnade målet med *Steget före* är att skapa utvecklande teckenmiljöer kring barn (eller unga eller vuxna) som behöver tecken som stöd i sin dagliga kommunikation. De personer som finns i barnets dagliga omgivning ska inspireras till att bli goda modeller som laddar verkligheten på ett sätt så att det blir intressant för både barnet och för dem själva att teckna mer och mer. De goda modellerna vägleder också till fortsatt språklig utveckling genom att i sitt eget tecknande tydliggöra nästa utvecklingssteg i språkutvecklingen.

De fem delkurserna i *Steget före* bygger på varandra. Vid val av vilket kurssteg som är aktuellt är det alltid från barnets nivå man ska utgå, inte från sin egen. Steget före handlar nämligen om att ligga just steget FÖRE. Det gäller att vara den goda modellen som visar vägen till fortsatt språklig utveckling.

Här följer en kort beskrivning av de fem olika delkurserna i *Steget före*.

STEGET FÖRE 1

Vi arbetar med teckensånger, ramsor och pekböcker och lär oss ord och fraser som passar barnet som är på en förspråklig nivå. Vi fokuserar på det lilla barnets person, känslor, behov, egenskaper, aktiviteter, uppmärksamhet och lek. Vi övar ett prosodiskt tecknande med överdrivna rörelser och extra tydlig mimik.

STEGET FÖRE 2

Vi bygger ordförråd och lär oss teckna och avläsa de viktiga orden i en sats. Vi fokuserar på barnet som är på väg mot den tidigaste nivån i sin grammatiska utveckling. Vi övar oss att teckna nyckelord i varje sats.

STEGET FÖRE 3

Vi lär oss ännu fler ord men framför allt övar vi vanan att teckna alla ord i satsen. Vi fokuserar på barnet som redan kombinerar tecken till korta ordsammansättningar och som är på väg att lära sig att teckna huvudsatser med rak ordföljd, adverbialsatser med omvänd ordföljd, frågesats med eller utan frågeord och med omvänd ordföljd samt negerad sats. Vi övar oss att teckna alla ord i satsen.

STEGET FÖRE 4

Här kompletterar vi vårt tecknande med att också böja orden. Vi fokuserar på barnet som själv tecknar på samma grammatiska nivå som ett barn på 2,5–4 år brukar tala. Vi övar oss att teckna alla ord och ordböjningar i satsen för att visualisera ett komplett språk.

STEGET FÖRE 5

Nu övar vi flyt i tecknandet och avläsning av tecken med speciella fokus på läsning och berättande med tecken.

Kursens mål

Teckenkursen *Steget-före 3* handlar om hur vi vuxna kan skapa utvecklande tecken- och kommunikativ miljö för barn som har börjat kombinera ord. I en språkligt utvecklande miljö lär sig barnet både som åskådare och som aktiv deltagare i samtalet. Av denna anledning ska vi vuxna också vänja oss att teckna till varandra och andra barn så snart barnet är närvarande.

Kursuppläggning är skriven med tanke på barn som är på väg att lära sig använda korta satser i sitt tecknande. Ordförrådet utökas kraftigt och alla ordklasser används. Men givetvis kan kursupplägget också användas för unga eller vuxna som befinner sig på denna språkliga utvecklingsnivå, men då måste kursinnehåll och material anpassas till den livserfarenhet och den livssituation som de har.

De vuxna som finns i barnets, den unges eller den vuxnes dagliga omgivning ska under kursen inspireras till att bli goda modeller. Detta innebär att man lär sig att teckna alla ord i korta huvudsatser. Tecknandet ska vara ett stöd i den dagliga kommunikationen men också ett verktyg i det pedagogiska samtalet för att synliggöra viktiga delar i språket.

Kursens innehåll

Teckenkursens innehåll riktas till personer i barnets, den unges eller den vuxnes sociala nätverk. Avsikten är att de ska:

- * förstå vikten av en utvecklande teckenmiljö och vad som menas med en god samtalspartner samt förvärva redskap för att handla enligt detta i vardagen - allt i relation till individen och hans/hennes situation,
- * få insikter om konceptet steget-före,
- * få insikt om metoden Tecken som stöd (TSS),
- * få insikter om samtalet,
- * öva sin teckenfärdighet, både att avläsa och producera, i att läsa och samtala kring enkla barnböcker - enligt principen steget-före och i relation till individens behov och intressen,
- * utöka sitt eget teckenordförråd,
- * bli så trygga med metoden TSS att den tillämpas i vardagen.

Kursens upplägg

Kursen omfattar i detta förslag totalt 25 timmar, fördelade på sju sammankomster. Den tidsmässiga planeringen av kursen anpassas efter deltagarnas önskemål. Kursens upplägg presenteras översiktligt i figuren.

FIGUR 1 *Kursens upplägg*

MÖTE	TID/TIM	AVLÄSNING	TEMA	ORDÖVNING	KORUSLÄSNING	SAMTALSÖVNING	HEMUPPGIFT
1	5	INTRODUKTION					<i>Bok 1</i>
2	3	<i>Bok 1 Återge</i>	<i>Samtalet</i>	<i>Bok 2</i>	<i>Bok 2</i>	<i>Bok 2</i>	<i>Bok 2</i>
3	3	<i>Bok 2 Återge</i>	<i>Ordning i samtalet</i>	<i>Bok 3</i>	<i>Bok 3</i>	<i>Bok 3</i>	<i>Bok 3</i>
4	3	<i>Bok 3 Beskriva</i>	<i>Samtalsämne</i>	<i>Bok 4</i>	<i>Bok 4</i>	<i>Bok 4</i>	<i>Bok 4</i>
5	3	<i>Bok 4 Fullborda</i>	<i>Språkliga handlingar</i>	<i>Bok 5</i>	<i>Bok 5</i>	<i>Bok 5</i>	<i>Bok 5</i>
6	3	<i>Bok 5 Berätta</i>	<i>Det goda samtalet</i>	<i>Bok 6</i>	<i>Bok 6</i>	<i>Bok 6</i>	<i>Bok 6</i>
7	5	AVSLUTNING					

DET FÖRSTA KURSMÖTET omfattar 5 timmar och är en introduktion. Syftet är att deltagarna ska bli bekanta med varandra och introduceras i ämnet och de metoder som används under kursen. Kursmötet omfattar såväl teori som praktiska övningar.

Din uppgift som ledare för kursen är att introducera ämnen med hjälp av Power Pointbilder och locka till diskussion bland deltagarna, du ska INTE undervisa.

KURSMÖTE 2-6 omfattar vardera 3 timmar. Varje kursmöte har samma struktur medan innehållet i momenten är olika. Varje möte indelas i följande moment:

- * Avläsning: Deltagarna arbetar i par och övar avläsning på grundval av det material som tränats hemma sedan förra kursmötet.
- * Tema: Varje kursmöte har ett fokus som handlar om en aspekt i samtalet.
- * Ordövning: Deltagarna utvidgar sitt eget ordförråd i tecken och tränar strategier till att hjälpa barnet i hans/hennes ordutveckling.
- * Korusläsning: Deltagarna övar att teckenläsa enkla texter med prosodi.
- * Samtalsövning: Deltagarna övar sig att föra samtal med TSS och öva strategier för att hjälpa barnet att utveckla sin samtalskonst.
- * Hemuppgift: En bok ska läras så väl att texterna tecknas med så stor automatik som möjligt.

Det sista kursmötet omfattar 5 timmar. Under detta möte sker avslutande reflektion över det egna lärandet av tecken, fortsatt övning till avläsning samt repetitioner av de övningar man gjort. Under mötet ska också en handlingsplan upprättas för hur en tecknande kommunikativ miljö ska komma tillstånd.

Din uppgift som teckenledare

Din uppgift som teckenledare är att vara kursens

"ORDNINGSMAN" Det betyder att du ska organisera mötena både innehålls- och tidsmässigt. Till din hjälp får du förslag under rubriken "Förslag till mötesplanering".

"INLEDARE" Det betyder att du bestämmer och presenterar mötets språkliga tema och att du väcker intresse och lust att diskutera detta tema. Till din hjälp får du presentationer samt åhörarkopior till deltagarna. Underlagstexter till temat ges också i Ledardokumentet. Du ska INTE undervisa, bara införa temata som ska diskuteras.

"IGÅNGSÄTTARE" Detta betyder att du ska motivera deltagarna att jobba med de frågeställningar som finns under rubriken Ordövning och Samtalsövning i deltagarnas kursportfolio.

"DEMONSTRATÖR" Detta betyder att du ska visa hur man kan teckna de ord, fraser och satser som deltagarna tagit fram under mötet. Detta gäller framförallt övningen Korusläsning.

"INSPIRATÖR" Detta betyder att du rent allmänt ska motivera deltagarna att jobba med sitt eget lärande.

En liten teoretisk lathund till dig som kursledare

I det följande kan du läsa lite om några grundteman i denna kurs. Texten är bara till för att du ska känna dig säkrare på det du kanske kommer att prata om. Tänk dock på att fakta bara har syftet att underlätta för deltagarna att förstå vad de håller på att lära sig och framför allt varför TSS kan vara en bra metod under denna språkliga utvecklingsnivå.

Vart är vi på-väg under denna kurs?

Steget-före 3 handlar om att barnet är på väg till den fas i språkutvecklingen som är vanlig hos 2,5-3 åringar med typisk utveckling. Och dit barnet är *på-väg* ska den vuxne befinna sig - alltså *steget-före* - i sin dagliga kommunikation med barnet.

Detta betyder att vi ska skapa en kommunicerande miljö där vi använder TSS som metod och modellerar följande satstyper:

- Enkel kort huvudsats med rak ordföljd, t.ex. *apan sitter i bussen* eller *den lilla bruna apan sitter i bussen*.
- Adverbialsatser med omvänd ordföljd, t.ex. *Nu sitter apan i bussen*.
- Frågesats med omvänd ordföljd, t.ex. *Sitter apan i bussen?*
- Frågesats med frågeord och omvänd ordföljd, t.ex. *Var sitter apan?*
- Negerad sats, t.ex. *Apan sitter inte i bussen*.

Alla ord ska tecknas – alla ordklasser ska användas.

Under denna fas i språkutvecklingen sker det också en snabb ökning av ordförrådet. Samtidigt organiseras ordförrådet på olika sätt, bl.a. i grupper som är besläktade i betydelser på olika sätt. Det gäller att under kursen utvidga sitt ordförråd.

Metoden Steget-före

Steget före är en metod där vuxna övar sig att kommunicera med barnet på en språklig nivå som ligger strax ovanför barnets egen. Metoden handlar om att vi vuxna ska tydliggöra för barnet vart han eller hon är på väg i sin egen utveckling. Det ska synas i vårt tecknande vart barnet är på väg i sin utveckling. Steget före är alltså en metod riktad mot vuxna för att skapa utvecklande tecknande språkliga miljöer kring barnet.

Bakom denna metod står teorier om hur barn lär sig. Det är framför allt Vygotsky och Feuerstein¹ som inspirerat.

Lärandet som social aktivitet

Det är i mötet med andra människor som barnets kommunikativa och språkliga utveckling sker. Och eftersom vi utbyter tankar och idéer då vi kommunicerar så förändras och utvecklas också barnets bild av världen i mötet. Även hans eller hennes tänkande utvecklas.

Det är i samspelet med andra människor som vi utvecklas. Språket och teckenfärdighet bestäms av att man använder den i vardagens alla olika situationer. Vardagen är därför en arena både för användning och inläring av tecken och språk.

1 Vygotsky, L S (1934/1962) *Thought and Language*, Harvard University Press

Vygotsky, L S (1978) *Mind in Society. The development of higher psychological processes*. Harvard University Press

Feuerstein, R. and Rand, Y. (1974). Mediated Learning Experience: An outline of proximal etiology for differential development of cognitive functions. *Journal of International Council of Psychology*, 9-10: 7-37.

Feuerstein, R. & Feuerstein, S. (1991). Mediated learning experience: A theoretical review. In R. Feuerstein, P.S. Klien, & A.J. Tannenbaum (Eds.), *Mediated learning experience (MLE); Theoretical, psychosocial, and learning implications*. (p. 3-51). London: Freund

Vuxna som filter i barnets inläring

Vuxnas betydelse i barnets språkinläring är förstås stor, kanske större än man vanligen föreställer sig. Och kanske är vår betydelse ännu större för ett barn som behöver tecken som stöd till talet för att kommunicera och lära.

Ett sätt att tänka kring detta är att se vuxna som har en nära relation till barnet, som tolkar eller ett slags filter. Om detta talar Feuerstein på ett mycket övertygande sätt.

Detta vuxenfilter placerar sig mellan barnet och omvärlden. Barnet får hjälp att ta till sig intryck från verklighetens alla detaljer och skeenden genom att vi hjälper honom eller henne att rikta och fokusera uppmärksamheten. Vi förtydligar och vi lägger till rätta och vi sätter ord på upplevelser, ting och handlingar. Vi hjälper också barnet att tolka intryck från omvärlden tack vare att vi känner hans eller hennes erfarenhetsvärld. Vi gör helt enkelt intrycken och omvärlden begripliga och meningsfulla.

Samtidigt fungerar vuxenfiltret också i motsatt riktning. Vi förtydligar också barnets uttryck och gör således hans eller hennes kommunikation begriplig också för dem som inte står barnet lika nära. I vissa fall agerar vi som en slags översättare mellan barnet och en samtalspartner.

Vi vuxna är länkar mellan barnet och allt annat och samtidigt är vi ledsagare för honom eller henne i inläring och utveckling. Men för att detta ska ske på ett utvecklande sätt, måste vi veta något om gränserna för barnets vetande, intressen, känslor och färdigheter.

Inläring är att överskrida gränser

Språk- och teckeninläring, liksom alla annan inläring, kan ses som en ständigt pågående process för att forcera och överskrida gränser. Vygotsky har gett oss en begreppsapparat för att hantera detta då han införde begreppet proximal utveckling.

Mycket förenklat kan man tänka sig att varje barn vid en viss tidpunkt har en kompetens som befinner sig inom vissa gränser, eller med Vygotskys terminologi, inom en viss zon. Uppgifter som ligger inom dessa gränser kan barnet klara på egen hand och också lära mer inom denna zon på egen hand. Men för att gå vidare till nästa utvecklingszon, behöver barnet en annan människa. Det som finns att lära i denna zon, utanför de aktuella gränserna kan barnet inte uppnå av egen kraft men med hjälp är det ett möjligt lärande för barnet. Genom att få göra det nya tillsammans med någon annan, att bli stimulerad, utmanad eller undervisad överskrider barnet sin egen förmåga och har fått ena benet över gränsen till nästa utvecklingszon.

Det är detta som *Steget före*-metodiken handlar om. Hur vi vuxna ska bli mer medvetna och duktiga att teckna på ett lite mer avancerat sätt för att visa barnet vad som är möjligt för honom eller henne att lära.

Metoden Tecken Som Stöd (TSS)

Då vi använder Tecken som stöd (TSS) i *Steget Före* är det som ett pedagogiskt verktyg med syftet att tydliggöra talets struktur.

Steget före-kurserna handlar om tecken som stöd till talet i kommunikation och om tecken som pedagogiskt verktyg vid inläring av språk och annan kunskap. Däremot handlar kursen INTE om tecken i stället för tal och inte om teckenspråket. Under *Steget före 3* används metoden Tecken Som Stöd (TSS).

TSS utvecklades som metod under 1970-80 talet. Syftet med metoden då var att underlätta läppavläsning för personer som blivit döva i vuxen ålder.

Talets grammatik men teckenspråkets ord

TSS följer talets grammatik medan orden lånas från dövas teckenspråk. Eftersom det inte går att direktöversätta alla ord i talet till tecken (eller tvärtom) nyskapades en del tecken i TSS. Ibland bokstaverades orden och ibland konstruerades det ordformer som saknas i dövas teckenspråk. Principen för grammatiken i TSS är en-till-en, dvs. ett talat ord "översattes" till ett tecknat ord.

Vad är det då som skiljer grammatiken i TSS och talet från dövas teckenspråk? Skillnaden är omfattande men här ska endast ett par aspekter nämnas.

Tal- och teckenspråket både liknar varandra och skiljer sig från varandra. Det finns ett ordförråd och en grammatik i båda språken men uppbygganden av dessa är olika. Till del kan detta förklaras av de skilda uttrycksmodaliteterna. Talet nyttjar tiden och teckenspråket både tid och rum. Detta ger förstås olika möjligheter att uttrycka betydelser. Ibland beskriver man tecknandet som temporalt, simultant och spatialt.

Sekventialitet- Temporalitet

Tecknandet är temporalt vilket betyder att tecknen följer på varandra i en tidsföljd. Så sker då satsen byggs upp. En vanlig satsuppbyggnad både i svenskt teckenspråk och svenskt talspråk kan beskrivas som SVO (Subjekt Verb Objekt). S kan vara ett substantiv, t.ex. *man*, men det kan också vara ett substantiv med bestämmingar, t.ex. *en liten snäll man*. Ibland ersätts substantivet av ett pronomen men då ändras ordföljden i teckenspråket till VOS medan talspråket behåller ordföljden SVO.

En annan aspekt av temporaliteten är att tecken kan utföras med olika hastighet och på så sätt ges olika funktioner, t.ex. att markera skillnad mellan substantiv och verb. Närmaste motsvarigheten till detta i det talade språket är kanske då längdskillnaden hos stavelsen ger olika betydelser hos ord, t.ex. orden *vit* – *vitt*.

Simultanitet

Tecknandet är simultant i den bemärkelsen att olika komponenter verkar tillsammans för att ge mer än en betydelse samtidigt. Tydligt blir detta då manuella komponenter i tecknen (rörelser i händerna) används samtidigt som icke-manuella signaler (bl.a. rörelser i mun, ögonbryn). Så kan man t.ex. markera vems tur det är att tala i samtalet med icke-manuella komponenter samtidigt som man ger ett annat budskap i händerna. Den som har ordet och tecknar låter blicken fästa vid den som han utser som näste talare. Med hjälp av en handgest - man lyfter händerna från viloläget - så kan man också tala om att man vill ha ordet nästa gång det blir turbyte. Ett annat exempel är då man vill lyfta fram något som nytt och speciellt intressant i budskapet. Detta kan man visa genom att höja ögonbryn och ha ögonkontakt med samtalspartnern.

Talet har också en simultan aspekt. Mest uppenbart blir detta i samspelet mellan hur konsonanter och vokaler används och prosodin. Allt vi säger - stavelser, ord, fraser och satser - har en ljudstruktur som ger en betydelse men överlagrat finns också en prosodisk struktur som kan ge en eller flera andra betydelser.

Spatialitet

Tecknandet är också spatialt i så måtto att rummet utnyttjas för att ge betydelse åt det som tecknas. Denna möjlighet saknas i talandet och utgör den stora skillnaden mellan tecknandet och talandet. Med hjälp av rummet kan man ange storlek och längd hos det begrepp man tecknar bara genom storleken på tecknets rörelse. Det behövs inte två tecken som i det talade språket utan de två begreppen smälter samman till ett tecken.

I teckenspråket kan man med hjälp av blicken eller ett tecken - speciellt pronomen och verb - placera en person, en händelse eller en företeelse någonstans i rummet och sen peka mot denna plats då man refererar till personen, händelsen eller företeelsen. I talandet är vi mer omständliga och måste använda ord för att uppnå samma betydelser.

Artikulation

Tal- och teckenspråk liknar varandra också i ett annat avseende. Orden i båda språken byggs upp av mindre delar och kan beskrivas utifrån sina sammansättningar av mindre egenskaper. Det talade ordet byggs upp av ljud och prosodi (betoning, längd, intonation). Det tecknade ordet byggs på motsvarande sätt upp av manuella och icke-manuella komponenter.

Principerna är likartade och detta ger kanske ytterligare en dimension till förklaringarna varför tecken är ett bra redskap på väg mot talat språk för den som har en språkstörning.

Om man vill beskriva hur man gör/uttalar ett talat eller ett tecknat ord kan man använda termer som artikulation, artikulationsställe och artikulator. Givetvis blir den faktiska innebörden hos begreppen inte identisk eftersom det rör sig om olika modaliteter. Man kan säga att ett tecken byggs upp genom att en eller två agerande händer (artikulatorer; handform och attityd) gör en viss rörelse (artikulation) på en viss plats mot kroppen eller i luften (artikulationsställe). För talets del gäller att t.ex. tungan gör en viss rörelse vid en viss plats i munnen.

Tecken som stöd i vardaglig kommunikation

Det finns många skäl till att använda tecken som stöd i vardaglig kommunikation. De viktigaste skälen är att öka barnets möjligheter till sociala samspel och delaktighet, att minska hans eller hennes frustration och aggression och att bidra till utvecklandet av en positiv självbild. Huruvida detta lyckas eller ej, beror förstås på andra människors förmåga att vara goda samtalspartners.

Ett lika viktigt skäl är att man som vuxen får en större chans att lära känna barnet och bli delaktig i hans eller hennes värld. Och just detta är avgörande om barnet ska acceptera den vuxne som en viktig person i sitt liv eller ej. Alla som vill vara viktiga i barnets liv ska naturligtvis lära sig att kommunicera med honom eller henne på det sätt som är barnets.

En förklaring till varför tecken underlättar den vardagliga kommunikationen är att man ger samma information på mer än ett sätt. Man erbjuder helt enkelt sin samtalspartner en större mängd ledtrådar till tolkning av budskapet än om man bara talar eller bara tecknar. Dessutom är de tecknade orden mer konkreta än sina talade motsvarigheter vilket gör att det är lättare att gissa vad vissa tecken betyder. Ytterligare en viktig faktor för att underlätta förståelsen är att tecknen dämpar hastigheten i uttrycket så att också talet blir långsammare.

Men det motsatta förhållandet gäller också. Om den som skapar och uttrycker budskapet har svårigheter med sitt tal, är det samtidiga tecknandet en fördel för den som ska ta emot hans eller hennes budskap. Budskapet blir tydligare och enklare att tolka - förståeligheten ökar.

TSS som tydliggörande verktyg vid inläring

Tecken kan också användas som ett hjälpmedel vid inläring av språk och annan kunskap.

Tecknen blir då en del av en pedagogisk metod för att lyfta fram och fokusera det som ska läras på ett systematiskt sätt. Figurerna - i Steget före 3 alla orden i korta satser - lyfts fram.

Tecknens förträfflighet vid inläring kan till del förklaras av dess rumsliga dimension. Det är bland annat enklare att styra barnets uppmärksamhet med tecken än med tal och det är också lättare att hjälpa barnet att hålla kvar koncentrationen.

Den mest påtagliga nyttan av tecken vid inläring av ord, fraser och satser är att man kan *göra tillsammans*. Metoden hand-över-hand innebär att den vuxne tecknar med barnets händer i sina. Barnet upplever tecknens utförande i delaktighet med den vuxne och ges en chans att minnas ordens, frasernas eller satsernas rörelser och placeringar. Dessa minnen underlättar sen för barnet, inte bara att själv teckna orden, fraserna eller satserna, utan också att känna igen då någon annan tecknar dem.

Vad behövs för att metoden TSS ska lyckas?

Det är ingen mening att lära sig en massa tecken, om man inte använder dem och vidareutvecklar sig. För barnets del är det viktigt att komma bort från de bristfälliga teckenmiljöer som många upplever idag. Det finns få samtalspartners och de som finns är fåordiga. De samtal som förs är mödosamma, föga varierade och situationsanknutna och de sker ofta på en nivå steget-efter eller steget-bredvid barnets nivå. Barnet får få erfarenheter av att teckna i verkliga samtal. Att känna sig ensam i sitt tecknande eller ständigt mötas av ojämliga samtalspartners i tecken är inte utvecklande vare sig för barn eller vuxna.

För att TSS ska bli till ett verkligt stöd i kommunikationen, eller till ett pedagogiskt instrument för barnet, gäller att andra människor har kompetens, respekt och en positiv attityd till tecken. Det hjälper om man känner sig motiverad att lära mer och att man inser att tecken ska användas interaktivt i samspel för att det ska bli meningsfullt – också för den vuxne som lär sig. Det gäller att inse att färdighet kräver övning och att tecken måste användas för att inte glömmas bort.

Samtalet

Under *Steget före 3* fokuseras samtalet. Vi ska framför allt öva tecknade samtal men också skaffa insikter om vad ett samtal egentligen är och vad det krävs av den som lär sig att samtala.

Samtal är samarbete för att skapa mening

Att samtala är ett samarbete mellan minst två personer. Detta samarbete går ut på att skapa förståelse och gemensam mening. Hur samarbetet utfaller beror på en rad omständigheter, både rent språkliga men också andra typer av faktorer, där uppmärksamhet och ömsesidighet förstås är A och O. Vi behöver vara uppmärksamma på varandra och varandras olika signaler men vi behöver också vara uppmärksamma på samtalsämnet, dvs. det vi talar eller tecknar om och på vad sätt vi talar/tecknar om detta.

Hur vi uppmärksammar varandra eller samtalsämnet påverkas av vilka förväntningar vi bär med oss om varandra. Och dessa förväntningar grundar sig på vilka förkunskaper vi har och vilka förkunskaper vi saknar. Förväntningarna på förmågan till samtal hos ett barn som har en språkstörning är ofta för låga, helt enkelt därför att vuxna i allmänhet saknar referensramar. Om barnet dessutom använder tecken som stöd till sitt tal blir bemötandet i samtalet ännu mer undervärderande, helt enkelt därför att vuxna som lärt sig tecken samtidigt som barnet har för låga förväntningar också på sin egen förmåga.

Att skapa mening och förståelse är så mycket mer än att välja rätt ord och rätt grammatik. Det behövs också men det går att tolka samma ord och samma mening på så många olika sätt eftersom vi relaterar dem till den aktuella situationen, till våra förkunskaper och förutfattade meningar och till vår tidigare erfarenhet av olika typer av samtal. På ett sätt handlar det mer om vad man vill med sitt budskap och hur man uttrycker detta med hjälp av ord, grammatik, tonfall, betoning, gester, mimik, nyanseringar av rösten och kroppsrörelser.

Men budskapet är förstås inte förstått förrän det har någon effekt på ens samtalspartner. Vad det är som händer hos samtalspartnern kan man förstås inte veta eftersom tolkningsutrymmet är så stort för varje enskilt litet yttrande. Men man kan gissa och dessa gissningar underlättas av förmågan att kunna leva sig in i hur den andre tänker och kunna förstå sig vilka motiv han/hon kan tänkas ha.

Att leva sig in i ett barns tankevärld för att förstå hur han/hon tolkar ett budskap är svårt eftersom våra uppfattningar om verkligheten är så olika. Om barnet dessutom har en språkstörning som påverkar uppfattningen om verkligheten blir uppgiften ännu svårare vilket bäddar för många missförstånd och underskattningar av barnet. Om man känner barnet väl är chansen att göra rimligt goda gissningar större än om man inte känner barnet och hans/hennes erfarenheter.

Samtal är regelstyrt samarbete

Samtalet är ett regelstyrt samarbete. Vi kan inte göra hur som helst utan vi måste lära oss vilka regler som är knutna till de olika samtalsrollerna. Det mest grundläggande är att båda parter i ett samtal har samma rättigheter och skyldigheter. Båda har rätten att t.ex. börja ett samtal, att välja ett samtalsämne eller att avsluta samtalet. Men båda har också skyldigheten att svara om den andra börjar samtalet på ett sådant sätt att ett svar förväntas. Man skulle också kunna säga att båda har ansvar för att samtalet ska bli bra. Men om samtalet sker mellan en vuxen och ett barn så tar den vuxne ett större ansvar än barnet. Den vuxne får anstränga sig mer för att lägga tillräkta så att barnet ges möjligheter att förstå och delta aktivt. Om barnet har en språkstörning är dock risken stor att den vuxne tar ett alldeles för stort ansvar och därmed reducerar barnet till en mer passiv part i samtalet.

I samtalet har vi en möjlighet att skapa den bild av oss själva som vi vill att vår samtalspartner ska ha. Om jag vill visa att du-och-jag hör ihop på något sätt visar jag intresse, bekräftelse och acceptans och jag anpassar mitt sätt att samtala till min samtalspartner. Jag är då också mån om att min samtalspartner inte ska falla ur sin roll i samtalet. Om barnet tecknar, lär jag mig att teckna. Om jag däremot vill visa att du-och-jag inte hör ihop utan att vi är olika, då visar jag mitt avståndstagande bl.a. genom att inte anpassa mitt sätt att samtala. Om barnet tecknar, lär jag mig inte att teckna. Detta är tydliga signaler till barnet och barnet riskerar att falla ur sin roll gång på gång.

Ordning i samtalet

Det är inte enkelt att samtala. Det finns inga regler som är riktigt, riktigt entydiga utan snarare är det så att parterna i ett samtal förhandlar om reglerna under samtalens gång. Man måste vara flexibel för att klara detta och man måste få många erfarenheter av många olika samtal för att lära sig.

Det finns dock ett grundmönster som skapar en yttre ordning i samtalet. Parterna i samtalet är aktiva och passiva växelvis. Så lär vi oss att vi inte ska vara aktiva samtidigt eller att undvika att ”prata i munnen” på varandra. Vi lär oss också att inte vara passiva samtidigt ty då uppstår det glapp i samtalet. Det blir helt enkelt tyst för länge.

När jag är aktiv, så är den andre passiv och sen byter vi dessa roller genom att signalera till varandra att det nu är den andres tur. Ofta är det den som är aktiv som bestämmer och släpper in den andre i samtalet. Men ibland tar vi oss också rätten att ta över ordet även om vi inte blivit inbjudna av den som är aktiv för tillfället. Detta är ett maktredskap som ofta drabbar barn och speciellt barn som har en språkstörning. De får helt enkelt inte en chans att bli färdiga. Men ibland kan också det ske att barnet är färdig men vi andra har svårt att se signalerna som inbjuder oss att ta över turen. För att turöverlämnandet ska ske smidigt måste förstås också barnet uppfatta den vuxnes signaler. Det gäller därför att lära sig att ”lämna över ordet” på ett tydligt sätt.

Om jag är aktiv först utnyttjar jag detta till att fånga den andres uppmärksamhet, att invitera honom/henne till samtal och att påbörja samtalet genom att välja ett samtalsämne. Detta gör jag med flera subtila signaler och med ord. Så drar jag mig tillbaka och signalerar till den andre att jag överlämnar turen. Därmed blir jag passiv och förväntar mig att min samtalspartner tar över och blir aktiv. Jag förväntar mig också att han/hon ska föra samtalet vidare utifrån den utgångspunkt och det samtalsämne som jag bestämde. Jag kanske vill ha ett svar på en fråga eller en kommentar till ett påstående som jag gjorde. Sen gäller det att jag är uppmärksam på den andre när han/hon vill överlämna turen till mig igen. Jag måste då på ett eller annat sätt bekräfta att jag tar över turen och sen har jag två alternativ: Antingen kan jag avsluta det aktuella samtalsämnet eller föra det vidare.

Man skulle kunna säga att samtalet har två grundtyper av turer. Den ena brukar kallas **INITIATIV** och den utmärks av att samtalet tillförs ny information av något slag, t.ex. ett nytt samtalsämne eller något nytt som kan sägas om ett redan påbörjat samtalsämne. Man kan formulera ett initiativ på ett krävande sätt, där man markerar att man förväntar sig ett svar. En fråga är ett tydligt exempel på denna typ av initiativ, t.ex. "Vem sitter där borta?". Men man kan också göra initiativ som inte kräver svar. Ofta görs detta med ett påstående, t.ex. "Där borta sitter Mona".

Den andra huvudtypen av turer brukar kallas **RESPONS**. En respons kan vara sådan att den bara ger ett svar eller en bekräftelse till initiativet, t.ex. "Mona" som svar till frågan "Vem sitter där borta?" eller "Jaså" som svar på "Mona sitter där borta". Denna typ av svar ger inget speciellt nytt bränsle till samtalet och det finns en uppenbar risk att samtalsämnet avslutas.

Om svaret däremot hade varit "Mona som känner min bror" eller "Jaså menar du Mona som känner min bror?" tillförs samtalet ny information och samtalsämnet kan föras vidare.

Responsen är ett lika grundläggande element i samtalet som initiativet eftersom den ger återkoppling. Så oavsett vilken typ av initiativ som använts måste den andre i samtalet föra samtalet vidare med en respons, annars bryter samtalet ihop. Dessa sammanbrott i samtalen är eller leder till brister i gemensam förståelse.

Ibland blir det sammanbrott i samtalet, oftast därför att det är brist på någon sorts förståelse. De sker ofta i samtal med barn, unga eller vuxna som har en språkstörning. Därför är det viktigt att tänka på och öva strategier för hur man reparerar samtal som brutit ihop. Det vanliga är att man upprepar sig själv. Antingen säger/tecknar man samma sats en gång till eller också ändrar man det i satsen som man misstänker vållar svårigheter att förstå. Man kan byta ut ett ord mot ett annat eller förenkla grammatik.

Samtalsämne och social variation

Ett samtal pågår i en viss situation som kännetecknas av en plats, en tid, deltagare och händelser. Allt detta tillsammans skapar sociala normer för situationen och ibland benämner man detta som situationens "manus". Dessa "manus" reglerar vilka beteenden som förväntas i samtalet, t.ex. vad det innebär att ge lagom mängd information eller vilka ord som är lämpliga att använda. Man kan t.ex. be om något på många olika sätt beroende av situation: kan jag be att få, var snäll och ge mig, jag vill ha, ge mig, eller ro hit med är några exempel.

Situationens "manus" klargör också vilka samtalsämnen som är tillåtna och vilka som är olämpliga eller tabubelagda. Detta måste man lära sig för att inte bryta mot de sociala konventionerna. Men man måste också lära sig vem som enligt situationens "manus" får bestämma samtalsämne och inleda det.

Samtalsämnet är samtalets innehållsmässiga fokus. Det är det som samtalet handlar om. Gemensamt ansvarar båda parter i samtalet för att samtalsämnet utvecklas och till sist avslutas. Man kan fördjupa ämnet genom att kommentera det på olika sätt. Om ämnet är pojken Kalle kan man t.ex. beskriva Kalles egenskaper, utseende, kläder eller förklara hans relationer till andra personer. Om man vill uttömma samtalsämnet Kalle säger/tecknar man allt som finns att säga om honom.

Ett kort samtal kan ha ett enda ämne men i ett långt samtal är det vanligt att det första ämnet glider över till ett annat som glider över till ett tredje. Om det finns en logisk relation i dessa glidningar brukar man tala om samtalets röda tråd.

Situationers ”manus” betyder att vi ständigt måste anpassa samtalet till vår samtalspartner, samtalsämne och social situation. Det gäller att lära sig

- VAD man får säga/teckna till VEM
- VAR man får säga/teckna detta
- NÄR detta får sägas/tecknas
- HUR det får sägas/tecknas

Språkliga handlingar

Det sker mycket på många plan under ett samtal. Vi har ett samtalsämne och det sätt varpå vi samtalar om detta kommer att leda till olika typer av språkliga handlingar. Det vi säger/tecknar har alltså ett innehåll eller en betydelse och samtidigt en funktion av annan art som mer sammanhänger med vilka motiv vi har med det vi säger/tecknar. Med hjälp av språket utför man något som får en effekt. Ibland visar sig denna effekt i konkret handling som när den andre hämtar det man ber om, ibland kan man se effekten i den andres mimik, t.ex. då man ger beröm eller bannor, och ibland är effekten inte synbar utan dess påverkan sker endast inuti den andre, t.ex. när man planerar något.

Språkliga handlingar kan vara av många olika slag. Barnet lär sig de olika handlingarna några i taget. Det finns en utvecklingssekvens också i behärskandet av språkliga handlingar. Exempel på språkliga handlingar:

- att protestera
- att begära (uppmärksamhet, hjälp, sak, handling, sällskap, beröm, information)
- att hävda (sin person, sin vilja, sin önskan, sin åsikt)
- att uppmana
- att påstå
- att beskriva
- att uppmuntra
- att förklara
- att lova
- att varna
- att bekräfta
- att förneka
- att ljuga

Vissa språkliga handlingar ersätter fysiska handlingar t.ex. protest. I stället för att kasta sig på golvet och skrika kan man säga/teckna ”Jag vill inte”. Andra språkliga handlingar kan inte ersättas med fysiska handlingar t.ex. ironisera.

Det finns en språklig handling som är speciellt intressant då man talar om barnets språkutveckling eftersom den visar sig ha ett samband med annan utveckling hos barnet. Det är språkhandlingen *att berätta*. En berättelse har en speciell uppbyggnad av mindre informationsbitar och den utspelar sig inom en viss tid och i en viss situation. Detta kan kallas ramfaktorer i berättelsen och de klargörs tidigt i berättelsen. Sen finns det en huvud-

person och utifrån dennes motiv och syften byggs sedan en kedja av händelser upp. Dessa händelser är relaterade till varandra i tidsföljd och orsakssamband. Berättelsen har en inledande händelse och ofta sker det en stegring i de efterföljande händelsernas spänning. Mot slutet avtar ofta spänningen och berättelsen avslutas med en händelse som knyter tillbaka till början av berättelsen genom att visa konsekvenserna av händelsekedjan. Berättelsen har också sin speciella språkliga form, bl.a. sker den i dåtid, många händelser hänger samman i orsaksssekvens och man talar om tredje person. För att uttrycka detta måste man åtminstone kunna hantera verbens tempusböjningar, pronomen och konjunktioner om man talar, och dess motsvarigheter i teckenspråket om man tecknar.

Det goda samtalet

I det goda samtalet är båda parter lika mycket värda. Man blir respekterad, bekräftad och accepterad. Båda parter får ta lika stor plats vad gäller att välja samtalsämne, att utvidga det eller att avsluta samtalet.

I det goda samtalet "lyssnar" man till varandra lika mycket som man talar/tecknar. Man vet att man blir hörd. Det gäller att förstå men också att visa att man förstår.

Det är mot det goda samtalet vi siktar. Därför ställs det stora krav på de vuxna att skapa utvecklande språkliga miljöer. Man måste lära sig strategier för hur man skapar utrymme för barnet att t.ex. ta initiativ och bestämma samtalsämnet, formulera sina svar eller helt enkelt få prata/teckna till punkt.

Men som vuxen måste man också öva sig i att undvika att ställa frågor som bara kräver ett ja eller ett nej till svar eller att svara på sina egna frågor. Man måste också tänka sig noga för så att man inte inkräktar på barnets "talarutrymme" genom att tala/teckna samtidigt som barnet.

Barnboken

Arbetsmaterialet under *Steget före 3* är barnböcker. Det finns flera motiveringar:

- Den viktigaste är att det man övar och lär sig under kursens gång kan användas tillsammans med barnet redan samma dag som man varit på kurs. Det gäller alltså att välja böcker som intresserar det enskilda barnet.
- Samtidigt lär man sig en strategi att vidareutveckla sitt eget tecknande efter kursens slut. Världen och biblioteken är fulla av böcker och därmed utmaningar och möjligheter att gå vidare med sitt eget tecknande. Bibliotekarierna ger råd och hjälp.
- Man underlättar också för släktingar och vänner att våga teckna tillsammans med barnet. Det är enklare att teckna till en text än att samtala fritt med tecken då man är ovan. Med stöd av texten vet man vad man ska göra och vad man ska öva på. Barnboken har också den fördelen att barnet vill läsa samma bok många gånger vilket ger den vuxne tillfällen till upprepning i sin teckenträning. Barnboken är alltså ett knep att locka många fler i barnets omgivning - också de i äldre generationer - att våga använda tecken. Boken kan bli en bro mellan farfar och det lilla barnet. Men farfar måste förstås ha lärt sig teckna boken först
- Bokläsandet i sig är ett vanligt sätt för vuxna och barn att umgås. Det skapar närhet och gemenskap och man kan ha en rofylld stund tillsammans. Samtidigt får man lite underhållning eller spänning och man kan få skratta och gråta tillsammans eller bli tröstad eller på annat sätt hantera olika känslor.
- Boken ger lärande. I vissa böcker är innehållet och bilderna sådana att man förstår att alla är olika men att det ändå finns andra som är nästan precis som jag. Boken kan helt enkelt vara ett sätt att jobba med medvetenheten om den egna personen, känslor och olika sociala relationer. Men en boks text och kanske ännu mer dess

illustrationer har en alldeles otrolig makt att flytta på både tid och rum. Tillsammans med en vuxen får barnet möta nya miljöer och nya personer och lära sig om andra sätt att leva och att vara. Med bokens hjälp kan barnet få en känsla för det som har varit men också för det som kan komma i en framtid. På detta sätt blir boken en bärare av kultur men också en länk mellan fantasi och verklighet.

- Boken öppnar dörrar mellan fantasin och verkligheten. Tillsammans med den vuxne kan barnet gå in i fantasins värld i boken för att i nästa ögonblick vända sig bort från den och vara tillbaka i verkligheten igen.
- Alla de upplevelser man gör vid läsandet av en bok väcker behov av nya ord och tecken men också av nya ordsammansättningar både hos barnet och hos den vuxne. På så sätt blir boken ett bra redskap inte bara för den vuxnes teckenutveckling utan också för barnets språkutveckling.

Läsa kan man göra var som helst och när som helst. Boken kan man ta med sig överallt och den kostar ingenting om man lånar på biblioteket. Detta ger en läsvana – i detta fall läsvana med tecken. Och den som är van att läsa, läser oftare och mer än den som saknar läsvana. Den som läser och har stor läsvana har aldrig tråkigt och är aldrig ensam. På ett sätt är barnboken det ideala övningsmaterialet.

Grundidén i Steget före 3 är att böckerna väljs utifrån det enskilda barnets intresse och behov av lärande. Men om det är många kursdeltagare kan det vara svårt att hinna arbeta igenom många olika böcker vid ett kurstillfälle. Gruppen kan då enas om vilka böcker man ska använda. Om det finns deltagare som inte har egna idéer om böcker, föreslås en ny bok om Olle och Mia till varje kursmöte. Se kursportfolion.

Varje kursmöte ägnas åt att arbeta igenom en bok. Varje deltagare behöver alltså lika många böcker som kursmöten. Böckerna genomarbetas på följande sätt:

- Bilderna används som underlag i bildövningen och samtalsövningen.
- Texterna läses i korus för att få in prosodi och dramatiserad läsning.
- Boken övas hemma som hemuppgift.
- Boken läses tyst som en avläsningsövning vid nästkommande kursmöte.

Grundläggande för alla delkurser i konceptet Steget före är människosynen

Denna teckenkurs utgår från uppfattningen att alla människor föds som subjekt. I den meningen att vi alla är kännande, erfalande och aktiva. Därför är individualisering en grundförutsättning i kursupplägget. Detta betyder att du ska anpassa kursens innehåll utifrån den enskilde individens person, behov och intressen, även om ledardokumentet hålls i en ton av allmängiltighet och ”vanlighet”. Individualiseringen ska också medföra att den teckenfärdighet som deltagarna förvärvat under kursen ska vara omedelbart nyttig i vardagen. Om du håller två kurser samtidigt, kommer de antagligen att vara olika i väsentliga aspekter. Tänk också på att du INTE ska undervisa utan leda kursdeltagarna.

Vad betyder det då praktiskt att ha en subjektssyn? Det finns några viktiga tankar som jag gärna sätter på pränt och som du kan bära med dig i de diskussioner som kommer under kursen. Dessa tankar gäller i lika hög grad deltagarna på teckenkurser, som de barn, ungdomar eller vuxna som har en språkstörning, och därför erbjuds tecken som ett stöd i vardaglig kommunikation och som ett redskap i språkutvecklingen.

Önskan om delaktighet

Människan riktar sitt medvetande ut mot verkligheten. Det finns en längtan att bli delaktig i det som är utanför den egna kroppen. Det kan gälla samspel med andra män-

niskor, att förstå skeende och att ta del av verksamheter av olika sort. Genom att vara delaktig växer sammanhang fram och med sammanhangen framstår betydelser. Och detta skapar trygghet för individen. Det gäller att låta individen vara delaktig i så många situationer som möjligt – också i sin kommunikation. Därför måste andra deltagare i dessa situationer kunna kommunicera på det sätt som är bäst lämpat för honom/henne.

Utforskande

Människan är som en vetenskapsman som formulerar sina hypoteser och sen testar dem. Detta betyder bland annat att den som lär sig tecken prövar dem i olika sammanhang och tillsammans med olika personer. Betydelsen av tecknen växer fram genom de svar man får då man prövar sina hypoteser om tecknets nytthet. Det är inte frågan om rätt eller fel – det är frågan om ett meningsskapande. Vuxnas ansvar i denna process är stor. Det gäller att lära sig tolkning och övertolkning och framför allt att tänka att tecknen används för att öka samspelet mellan barnet, den unge eller den vuxne och omvärlden.

Skapande

Människan är kreativ i den meningen att hon skapar något eget av de intryck som hon får. I kreativiteten ligger också att hon söker sina egna lösningar till olika problem – också till kommunikativa problem. Detta medför att vi ytterst sällan handlar enligt uppsatta regler, inte ens då det gäller hur ett tecken ska se ut. Det gäller att stärka individens kreativitet och inte försvaga den vilket kan ske om man korrigerar och rättar någon annans tecknande i tid och otid. Genom att ta tillvara och stimulera subjektets kreativitet skapas också förutsättning till utveckling av problemlösning och kritiskt tänkande. I det långa loppet är det mycket bättre att lära sig att hitta egna lösningar då det uppstår ett problem än att förlita sig på utantill inlärdd kunskap och färdighet.

Avsiktlig

Människan är intentionell. Med detta menas att hon inte bara gör saker och ting utan att hon också har en avsikt med det hon gör. Man tecknar därför att man har ett motiv. Motivet kan vara att man vill-ha (vill-göra) något, inte vill-ha (inte vill-göra) något, vill hävda sin egen person, till exempel genom att protestera eller kommentera något i omvärlden. Motiven kan vara av många olika slag.

Social

Människan är social. Hon har en inre drift att vilja ingå som en unik individ i ett sammanhang med andra unika individer. Sociala sammanhang byggs upp genom kommunikation, delaktighet och gemenskap. Språket blir det sociala kitt som öppnar eller stänger dörrar till olika grupper för oss. Då språket ikläds tecken som stöd till talet, blir det i nuläget i bästa fall inkluderande men i de flesta fall exkluderande. Andra människor som inte använder eller respekterar tecknen gör sig otillgängliga för en person som är beroende av tecken.

Lär sig själv

Varje människa lär sig själv. Detta betyder att ingen annan kan lära någon annan - vare sig ett barn, en ungdom eller en vuxen - att teckna. Däremot kan vi underlätta detta lärande genom att låta individen göra egna erfarenheter och att använda strategier som vi tror är nyttiga. I samtal med barn utan språkliga svårigheter agerar vuxna helt spontant och naturligt modeller för barnets språkutveckling. De anpassar sitt språk på ett omedvetet sätt så att barnets nästa utvecklingssteg tydliggörs. Detta är antagligen en viktig källa till lärande hos barnen. Lika omedvetet och lika viktigt för barnets språkutveckling är

säkert vårt nyttjande av språkliga ritualer i vardagen. Ritualen som kännetecknas av upprepningen och knytningen till bestämda yttre händelser ger fasta ramar till igenkänning och förståelse och till imitation av språkliga sekvenser som ligger ovanför barnets faktiska kompetens. Men ibland är barnet bara åskådare, och utnyttjar denna roll till att lära om samtal och språk, såsom det blir lite längre fram i tiden. Detta sker då den vuxne samtalar med andra personer utan att inbegripa barnet och på en språkligt mer avancerad nivå än barnets egen.

Om kursmaterialet

I denna kurs fokuseras på barnbokstexter. Texterna ska väljas efter intresse och relevans av kursdeltagarna. Om inga egna böcker väljs finns det i deltagarnas kursportfolio förslag på böcker/texter. I schemat för varje kursmöte anges dessa böcker/texter med nummer. Böckerna är numrerade från Bok 1 till Bok 6. Böckerna finns på ledar- och kurswebben färdiga att skriva ut. Här följer en förteckning över vilken bok som har vilket nummer:

Bok 1 – Hugo i lekparken

Bok 2 – Leka inne

Bok 3 – Nu kommer jag!

Bok 4 – Cykelturen

Bok 5 – Pannkakeskolan

Bok 6 – Hurra för mig idag!

KURSMÖTE

1

Introduktion

I kursplaneringen är det första kursmötet en introduktion omfattande 5 timmar. Detta möte kan vara förlagt till en lång kväll eller en halv lördag eller söndag. Syftet med detta långa möte är att kursdeltagarna ska bli trygga med varandra, få en introduktion till vad hela kursen handlar om och pröva på de övningsmetoder som kommer att användas.

TID	INNEHÅLL
	<p>PRESENTATION AV KURSDELTAGARNA <i>Inledande övning</i></p>
	<p>POWERPOINT (PP): KURSENS SYFTE OCH UPPLÄGG <i>Gruppdiskussion</i> <i>Teckenövning 1</i></p>
	<p>PP: STEGET FÖRE <i>Gruppdiskussion.</i> <i>Teckenövning 2</i></p>
	<p>PP: OM DEN SOM LÄR <i>Gruppdiskussion</i> <i>Teckenövning 3 – bok 1</i></p>
	<p>PP: TSS SOM METOD <i>Gruppdiskussion</i> <i>Teckenövning 4</i></p>
	<p>PP: TECKNENS UPPBYGGNAD <i>Gruppdiskussion</i> <i>Teckenövning 5</i></p>
	<p>HEMUPPGIFT</p>

Svenskt Teckenspråkslexikon är kursens viktigaste hjälpmedel.
Länk finns på både ledar- och kurswebben.

KURSMÖTE

2

– med fokus på att återge

Gör en tidsplanering för kursmötet.

Anvisningar till övningarna och kursmaterial finns i deltagarnas kursportfolio.

Syftet är att deltagarna ska få:

- ✓ Insikt om samtalet.
- ✓ Öva den språkliga handlingen att återge.
- ✓ Öva färdighet att avläsa tecknad enkel text.
- ✓ Öva färdighet att teckenläsa enkel text med prosodi.
- ✓ Öva färdighet att samtala med tecken.

TID	SCHEMA
	AVLÄSNING <i>Deltagarna delas i grupper om två. A övar tyst tecknläsning, B övar avläsning samt språkhandlingen ATT ÅTERGE.</i>
	PP: SPRÅKLIGT TEMA <i>Samtalet</i>
	ORDÖVNING <i>Deltagarna övar att teckensätta detaljer i bild. Bok 2</i>
	KORUSLÄSNING <i>Deltagarna övar korusläsning av överenskommen text. Bok 2</i>
	SAMTALSÖVNING <i>Deltagarna samtalar och övar att beskriva, klargöra och förklara.</i>
	HEMUPPGIFT <i>Bok 2</i>

KURSMÖTE

3

– med fokus på att återge

Gör en tidsplanering för kursmötet.

Anvisningar till övningarna och kursmaterial finns i deltagarnas kursportfolio.

Syftet är att deltagarna ska få:

- ✓ Insikt om samtalets struktur.
- ✓ Öva den språkliga handlingen att återge.
- ✓ Öva färdighet att avläsa tecknad enkel text.
- ✓ Öva färdighet att teckenläsa enkel text med prosodi.
- ✓ Öva färdighet att samtala med tecken.

TID	SCHEMA
	AVLÄSNING <i>Deltagarna delas i grupper om två. A övar tyst teckenläsning, B övar avläsning samt språkhandlingen ATT ÅTERGE. Bok 2</i>
	PP: SPRÅKLIGT TEMA <i>Ordning i samtalet</i>
	ORDÖVNING <i>Deltagarna övar att teckensätta detaljer i bild. Bok 3</i>
	KORUSLÄSNING <i>Deltagarna övar korusläsning. Bok 3</i>
	SAMTALSÖVNING <i>Deltagarna övar samtalsinvtit och initiativ.</i>
	HEMUPPGIFT <i>Bok 3</i>

KURSMÖTE

4

– med fokus på att beskriva

Gör en tidsplanering för kursmötet.

Anvisningar till övningarna och kursmaterial finns i deltagarnas kursportfolio.

Syftet är att deltagarna ska få:

- ✓ Insikt om samtalsämne.
- ✓ Öva den språkliga handlingen att beskriva.
- ✓ Öva färdighet att avläsa tecknad enkel text.
- ✓ Öva färdighet att teckenläsa enkel text med prosodi.
- ✓ Öva färdighet att samtala med tecken.

TID	SCHEMA
	AVLÄSNING <i>Deltagarna delas i grupper om två. A övar tyst teckenläsning, B övar avläsning samt språkhandlingen ATT BESKRIVA.</i> Bok 3
	PP: SPRÅKLIGT TEMA <i>Samtalsämne</i>
	ORDÖVNING <i>Deltagarna övar att teckensätta detaljer i bild.</i> Bok 4
	KORUSLÄSNING <i>Deltagarna övar korusläsning.</i> Bok 4
	SAMTALSÖVNING <i>Deltagarna övar att uttömma ett samtalsämne.</i>
	HEMUPPGIFT Bok 4

KURSMÖTE

5

– med fokus på att fullborda en berättelse

Gör en tidsplanering för kursmötet.

Anvisningar till övningarna och kursmaterial finns i deltagarnas kursportfolio.

Syftet är att deltagarna ska få:

- ✓ Insikt om språkliga handlingar.
- ✓ Öva de språkliga handlingarna att berätta, beskriva, klargöra och förklara .
- ✓ Öva färdighet att avläsa tecknad enkel text.
- ✓ Öva färdighet att teckenläsa enkel text med prosodi.
- ✓ Öva färdighet att samtala med tecken.

TID	SCHEMA
	AVLÄSNING <i>Deltagarna delas i grupper om två. A övar tyst teckenläsning, B övar avläsning samt FULLBORDAR OAVSLUTAD BERÄTTELSE.</i> Bok 4
	PP: SPRÅKLIGT TEMA <i>Språkliga handlingar</i>
	ORDÖVNING <i>Deltagarna övar att teckensätta detaljer i bild.</i> Bok 5
	KORUSLÄSNING <i>Deltagarna övar korusläsning.</i> Bok 5
	SAMTALSÖVNING <i>Deltagarna samtalar och övar att beskriva, klargöra och förklara.</i>
	HEMUPPGIFT Bok 5

KURSMÖTE

6

– med fokus på att berätta

Gör en tidsplanering för kursmötet.

Anvisningar till övningarna och kursmaterial finns i deltagarnas kursportföljo.

Syftet är att deltagarna ska få:

- ✓ Insikt om det goda samtalet.
- ✓ Öva den språkliga handlingen att berätta.
- ✓ Öva färdighet att avläsa tecknad enkel text.
- ✓ Öva färdighet att tecknläsa enkel text med prosodi.
- ✓ Öva färdighet att samtala med tecken.

TID	SCHEMA
	AVLÄSNING <i>Deltagarna delas i grupper om två. A övar tyst tecknläsning, B övar avläsning och språkhandlingen ATT BERÄTTA.</i> Bok 5
	PP: SPRÅKLIGT TEMA <i>Det goda samtalet</i>
	ORDÖVNING <i>Deltagarna övar att teckensätta detaljer i bild.</i> Bok 6
	KORUSLÄSNING <i>Deltagarna övar korusläsning.</i> Bok 6
	SAMTALSÖVNING <i>Deltagarna övar berättelseteknik.</i>
	HEMUPPGIFT Bok 6

KURSMÖTE

7

Kursavslutning

Kursmöte 7 är avslutning på teckenkursen *Steget-före 3*. Mötet är planerat till 5 timmar. Detaljplanera först denna tid!

Avslutningsmötet ska ge deltagarna möjligheter att redovisa och reflektera kring vad de lärt sig. Dessutom ska en handlingsplan för att skapa utvecklande tecken- och kommunikativ miljö göras.

TID	SCHEMA
	TSS är mötesspråket! Alla samtal under mötet sker med TSS
	AVLÄSNING <i>Först övning med senaste hemuppgiften. Deltagarna ser sen tillbaka i kursportfolion. Gruppdiskussion om vad man lärt sig om sin egen avläsningsteknik och hur man utvecklats under kursens gång.</i>
	ORDFÖRRÅDET <i>Deltagarna ser tillbaka i kursportfolion. Repetera gärna i helgrupp ord som inte är väl befästa. Gruppdiskussion om hur man utvecklats under kursens gång. Hur ska man upprätthålla det man lärt och hur ska man vidareutveckla sig själv?</i>
	TECKENLÄSNING- OCH AVLÄSNING <i>Deltagarna delas i grupper om 4-5 personer. Alla tecknläser sina övade böcker tyst. De övriga avläser. Öva mer om något fortfarande är svårt.</i>
	SAMTALET <i>Deltagarna ser tillbaka i kursportfolion. Gruppdiskussion om hur man utvecklats under kursens gång och hur fortsättningen kan bli. Hur ska man upprätthålla det man lärt?</i>
	HANDLINGSPLAN <i>Detta är det viktigaste momentet. Ge tillräckligt med tid!</i>

K U R S I N T Y G

STEGET *före*

Namn _____

Tid/plats _____

Kursledare _____

